

/ BARKÓCZI FLÓRA

^FELSZÁLLÓPÁLYA

A magyarországi internetes művészet

gyökerei

Kép: Németh Hajnal: Tízparancsolat, 1996
<http://www.c3.hu/InterMedia/ig/ahajni/index.html>

A kortárs képzőművészet körüli diskurzusnak évek óta divatos terminusai a „poszt-” előtaggal ellátott jelzők: poszthumán, posztdigitális, posztpolitikai stb., és a 2010-es évek óta gyakran használt fogalom a posztinternet művészet is. Posztinternet, azaz internet utáni művészetben legtágabban azokat az alkotói gyakorlatokat értjük, amelyek valamilyen módon a kortárs digitális kultúra, a virtualitás jelensége, az adatvezérelt társadalom, vagy összességében az internetalapú technológiák napjainkra gyakorolt hatására reflektálnak. A posztinternet művészetnek a kritikai hangvétel, a digitális világ bírálata is a jellemzője. Az alkotások többnyire nem az internet felületén jelennek meg, hanem hagyományos médiumok (festmény, objekt, installáció) formájában – ugyanakkor gyakran hordozzák a digitális technológia látványvilágának, jellemzőinek valamely aspektusát. E kortárs internetkritikai művészet legnyilvánvalóbb előzményei az internet elterjedésével, a kilencvenes évek elejétől megjelenő képzőművészeti reflexiók.

A World Wide Web 1993-as elérhetővé válásával új korszak vette kezdetét a képzőművészek technológiahasználatában, akik eleinte kifejezetten optimista módon viszonyultak az új lehetőségekhez. Az internet kritikai művészeti megközelítései ugyanakkor már ebben a korai időszakban is megjelentek – elsősorban a net.art néven ismert nemzetközi internetaktivista csoport tevékenysége körül. A következőkben a hazai internetes művészet¹ kialakulásának intézmény- és művészettörténeti gyökereit mutatom be – külön kitérve arra, miként jelent meg az internet kritikai megközelítése a kilencvenes évek művészeti közegében, és milyen történésekhez köthető az internet kezdeti pozitív fogadtatásában 2000 körül bekövetkező fordulat.

KONTEXTUS ÉS ELŐZMÉNYEK – ELEKTRONIKUS HÁLÓZATOK

Az internet evolúciós folyamatát tekintve a virtuális jelenlét az elmúlt három évtized alatt a Web 0.0-tól a Web 3.0 küszöbéig jutott.² Tim

Berners Lee 1989-ben kidolgozott javaslata³ az információszerzés és -megosztás gyökeresen új típusú módszerére a ma használt internet működési elveit alapozta meg. Az USA-ban már az 1960-as évektől léteztek számítógépes hálózatok – az 1969-ben létrejött ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) a hadiipari felhasználás mellett egyetemi és kutatói alkalmazásban is működött. Ugyanakkor az 1989 előtti időszak a technológiához való hozzáférés szempontjából megosztotta a világot: a KGST-országok külkereskedelmi lehetőségeit korlátozó COCOM-lista⁴ embargója révén az új technológia Kelet-Európában csak a rendszer-váltást követően vált alkalmazhatóvá.⁵

A technikai eszközök hozzáférhetetlensége miatt a számítógépes művészet magyarországi megjelenése is késett: míg az USA-ban az 1970-es évek elején már átfogó szoftverművészeti kiállításokat rendeztek,⁶ és képzőművészek kompjúterhasználatára a jugoszláv területeken is hangsúlyos volt,⁷ addig Magyarországon először csak a nyolcvanas évek második felében nyílt erre lehetőség. A számítógépes technológia és a művészet kapcsolatával foglalkozó első kiállítás (*Digitart*, Szépművészeti Múzeum, 1986) az MTA SZTAKI által kiírt pályázat eredményeit mutatta be; az intézet a pályázó művészeknek számítógépeket és szoftvereket biztosított pályamunkáik – főként számítógépes grafikák – létrehozására. A progresszív célzatú kiállításon a művek installálását még hagyományos technikák jellemezték: a számítógépes grafikák fotóreprodukciók formájában, litográfiák és rézkarcok mellett jelentek meg.⁸

A számítógépes technológia alkotói használata és az ehhez kapcsolódó hálózati gondolkodás már a hatvanas évektől jelen volt a képzőművészetben. A konceptuális fordulat, valamint a vele párhuzamosan egyre fontosabb médiumreflektivitás – Marshall McLuhan médiumelméleti munkásságához kapcsolódva⁹ – kedvezett az új technológiák művészeti alkalmazásának. A fotó mellett hamar előtérbe került a xerox, a fax, a videó, a rádió vagy épp a televízió képzőművészeti használata – kijelölve ezzel a digitalizmus-hoz vezető utat.

Kép: Budapest-Bécs-Berlin Telefonkoncert, 1983.
 Szervező: Robert Adrian X. Budapesti koordinátor: Vető János és az Artpool.
 Fotó: Galántai György – Nemesi Tivadar – Vető János.
 Forrás: https://www.artpool.hu/Al/a104/kepek/teik_Budapest2.html
 Az Artpool Művészetkutató Központ – Szépművészeti Múzeum jóvoltából.

Képzőművészek webhasználatára az internet hálózati természete révén az új technológiát alkalmazó törekvések mellett a hálózati művészet előzményeihez is kapcsolódott. John Held a mail art terminológiára fókuszáló tanulmányában (1995) úgy fogalmaz: „Mostanra a számítógépes networkok is beléptek a képbe, [...] a jó öreg kapcsolati háló mellett.”¹⁰ A hálózati működés mint alkotói gyakorlat az 1960-as években vált fókuszálttá, erősen kötődve a fluxus szellemiségéhez: a hálózati művészet fogalma Ray Johnson kapcsolatművészetéhez, illetve George Brecht és Robert Filliou „eternal network” koncepciójához is visszavezethető. A hálózat mint *technikai médium* megközelítésének egyik első példája Robert Adrian X 1982-ben a linzi Ars Electronica fesztiválon bemutatott *The World in 24 Hours* című munkája volt, amely a Nyugat–Kelet közti (tele)kommunikációs kapcsolat lehetőségeinek korlátozottságára is reflektált. A projekt keretében 16 ország között jött létre élő kapcsolat számítógépek, telefon, fax, SSTV (lassú letapogatású televízió) segítségével. A kanadai származású, Bécsben élő művész részt vett az egyik első magyarországi hálózati és telekommunikációs projektben: az 1983-ban Vető János és a budapesti Artpool közvetítésével megvalósuló, Bécs, Berlint és Budapestet összekötő élő *Telefonkoncert*ben.¹¹ Hasonlóan

a transznacionális hálózatiság koncepciójára épült Bódy Gábor 1985-ös *Simultan Screening* vetítése, amely a haláláig (1985) általa szerkesztett *Infermental* (1980–1991) videókazetta-folyóirathoz kapcsolódó eseményként nyolc európai város között teremtett élő kapcsolatot.¹² Ugyancsak az internet hálózati működését előlegezte meg az 1987-ben, a budapesti Francia Intézet és a párizsi Art Rencontres International közötti telefonos modemkapcsolat összeköttetésén alapuló *Hétköznapi beszélgetés / Dialogue Ordinaire* című vizuális kommunikációs projekt, amelynek során magyar alkotók francia művészekkel közösen dolgozhattak számítógépes műveiken.¹³

A KEZDETI TECHNOOPTIMISTA HANGULAT

A kilencvenes évek képzőművészetét Magyarországon meghatározták a rendszerváltást követő intézményi átalakulások, elsősorban a nonprofit intézmények létrejötte (Artpool Művészetkutató Központ, Fiala Képzőművészek Stúdiója), a kereskedelmi galériák megjelenése (Knoll Galéria, Várfok Galéria), az új kortárs művészeti múzeumok alapítása (Ludwig Múzeum), a művészetoktatási rendszer újrastrukturálódása (a Magyar Képzőművészeti Főiskola reformja,

az Intermédia Tanszék és szak megalakulása és a mester-tanítvány rendszertől való eltávolodása). A rendszerváltás teremtette új lehetőségek megalapozták azt a kezdeti optimista légkört, amely az évtizedet uralta: egyfajta utópikus viszonyulást a művészeti szabadsághoz, a nyílvanosság és autonómia egységéhez, a kommunikáció és kapcsolatépítés kiterjesztéséhez és a nyugati felzárkózáshoz.

A rendszerváltás és az internet együttes megjelenése egy új típusú technooptimista szemlélet alapjául szolgált, s egyben megerősítette a már korábban kilátásban lévő telekommunikációs forradalomba vetett bizalmat. A technológia lehetőségeire a rendszerváltás előtt is tudatosan reflektáló Artpool Művészetkutató Központ például 1992-es legalizálódása után is úttörő szerepet vállalt a telekommunikációhoz, majd az internethez kapcsolható művészeti projektek katalizálásában (*Fax akció*, 1992;¹⁴ *Duna-kapcsolat*, 1993;¹⁵ *Artpool Curriculum Vitae*, 1996¹⁶). Az Artpool honlapja, az első művészeti intézményi weblapként (www.artpool.hu, 1995), megelőlegezte az archívum által szervezett 1996-os „internet éve” programsorozatot.¹⁷

Az internet hajnalának nevezhető 1993 és 1996 közötti időszakban internetes kapcsolat Magyarországon még csak néhány kutatóintézetben (pl. MTA SZTAKI) és egyetemen (ELTE, BME) volt elérhető. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán az 1990-ben létrehozott intermédiá szak (majd 1993-tól tanszék) vállalta magára az új technológia közvetítését. A szak koncepciója Dick Higgins „intermédiá” fogalmára épült, aki kiemeli, „a médiák közötti dialektika hangsúlyozása az intermediális megközelítés sajátja”.¹⁸ Az intermédiá-művészet jelentése tehát eredetileg éppen az egyes médiumok kötöttségeiből való kilépésre utalt, nem pedig a ma már a definiálhatóság problémáját felvető és aktualitását veszített¹⁹ „médiaművészet” vagy „újmédiá-művészet” kategóriáira. Tekintettel azonban arra, hogy a főiskola korábbi struktúrája a reformot követően lényegében nem alakult át, az Intermédia Tanszék elsősorban az „új médiumok” közvetítésének feladatát kapta. A szakon már 1990-től oktattak számítógépes művészetet – Waliczky

Tamás, majd Szegedy-Maszák Zoltán –, majd a tanszékké válás, illetve a www és az első Mosaic webböngésző megjelenésének évében, 1993-ban webkurzust indítottak az ELTE Pszichológia Intézetével (Tölgyesi Jánossal).²⁰ A kurzus a korai internet (elsősorban a szabad hozzáférésű HTML-programnyelv) „megismerését”, „átélését”, „birtokbavételét”, „kitapogatását” célozta közösségi műhelymunka keretében, melynek során a résztvevők²¹ a hyperlink-szekvenciák lehetőségeivel kísérleteztek: „Felismertük, hogy a hálózati világban mindenki számára van hely, szerep és lehetőség. Különböző érdeklődéseinket és előzetes felkészültségeinket egymásra is reflektálva, együttes munkával szeretnénk előre haladni” – írják 1995-ben.²²

Az internet hazai népszerűségének ösztönzésében kiemelt szerepet játszott az 1996-ban alapított C3 Kulturális és Kommunikációs Központ, melynek létrejöttét a tudomány és művészet történeti és elméleti összefüggéseit itthon elsőként kontextualizáló *Pillangó hatás* című, műcsarnokbeli kiállítás sikere alapozta meg. A C3 az egész kelet-közép-európai régióban hasonlóan katalizáló szerepet játszó – elsősorban a demokratizálódási folyamatokat, semmint a kultúra és művészet fejlődését célzó – Soros Alapítvány Kortárs Művészeti Központ (SCCA) nemzetközi magántőkéjének támogatásával jöhetett létre.²³ Ahogy Nagy Kristóf is megjegyzi, az 1980-as évektől a Soros Alapítvány művészettámogatási rendszere egyben az új szereplők kánonformálásban való szerepvállalását is szolgálta.²⁴ Már a *Pillangó hatás* kiállítás keretében lehetőség nyílt nyilvános és ingyenes internethasználatra a látogatók számára,²⁵ majd 1998-ban a C3 webterminálokat telepített Budapest-szerte, melyek szintén a publikus ingyenes webhasználat lehetőségét teremtették meg. A C3-hoz olyan további intézkedések köthetők, mint a freemail levelezőrendszer fejlesztése,²⁶ képzőművészeti intézmények internet-hozzáféréseinek segítése, vagy egy többéves nemzetközi művészeti rezidenciaprogram lebonyolítása. A C3 így a korai internetes kultúra terjesztésében, népszerűsítésében és az internet használatának oktatásában kiemelt szerepet vállalt. Forrásértékű a

Navigation icons: back, forward, refresh, home, search, print, zoom, calendar, social media (Facebook, Twitter, RSS), and user profile.

Address bar: <http://kvtr.elte.hu/csoport.html> Go

Calendar: 12 Apr 1997 - 7 Feb 2006

31 captures

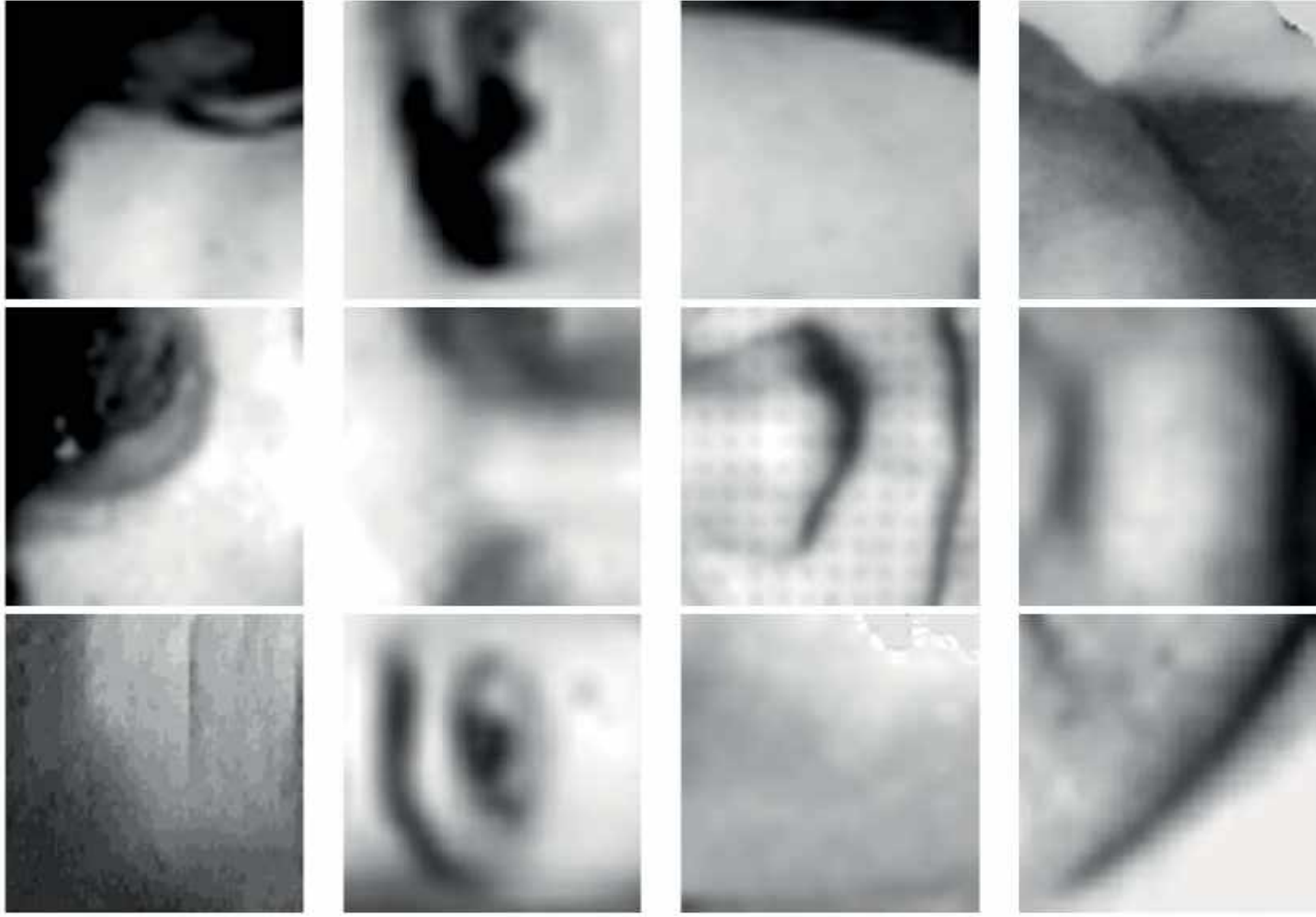
Navigation: APR 29 1999, MAY 1998, APR 2000

Dropdown menu: About this capture

[@](mailto:NOOTROPIC@WEB group)

the ELTE University Budapest and the [Intermedia Department](#) of the Hungarian Academy of Fine Arts

[OUR MESSAGE](#)

*NOOTROPIC Web-Group, Az MKE Intermédia és az ELTE Pszichológia Intézetének közös webkurzusa, 1993-1995.
Forrás: Wayback Machine,
URL: <https://web.archive.org/web/19990429212511/http://kvtr.elte.hu/csoport.html> (képernyőkép)*

[NOTES](#)

Our e-mail address: NOOTROPIC@kvtr.elte.hu

kezdeti internetes kultúra dokumentálása céljából 1997-ben a C3 kiadásában megjelent *Magyar Tartalom* című tanulmánykötet, amelyben az internettel és a képzőművészettel közelebbi-távolabbi viszonyban álló személyek (Drótos László, Schiller Róbert, Karácsony András, Beke László, Moldován István, St. Auby Tamás) írták meg aktuális tapasztalataikat a világhálóról.²⁷

KÉPZŐMŰVÉSZEK INTERNETHASZNÁLATÁNAK KORAI TENDENCIÁI

Képzőművészek korai internethasználatát szükségszerűen a kísérleti jelleg határozta meg. Az új technológia használatát sok esetben a korábbi alkotói gyakorlatok integrálása jellemezte – ezt nevezi Nicolas Bourriaud *Utómunkálatok* című művében *deejayingnek*²⁸ –, továbbá az internet eszközeinek és lehetőségeinek felfedezése is kiindulópontot jelentett. Az 1990-es évekbeli internethasználat tendenciáiban a művek három nagyobb csoportját különítem el – melyek egymás kombinációiként is gyakran megjelennek:

1. Az első nagyobb csoportba azokat a munkákat sorolom, amelyek a web technikai eszköztárára reflektáltak, elsősorban a hypertextualitás és a felhasználói felület grafikus megjelenésének lehetőségeit továbbgondolva.²⁹ Ezen munkák előzményeiként a kilencvenes évek közepe táján azok a művek szolgáltak, amelyek az internet kezdeti lassú és drága adatátviteli képességét megkerülve a CD-ROM médiumát alkalmazták virtuális bemutatók, interaktív felületek, hypertext-struktúrák létrehozására. A linearitáson alapuló struktúrát felborító, olykor számozott példányszámban készült CD-ROM-művek mellett ezzel egy időben CD-ROM-os periodikák is megjelentek – például az ABCD című interaktív közéleti-kulturális magazin. A CD-ROM műfaja továbbá lehetővé tette efemer alkotói munkák, kiállítások, események megőrzését és terjesztését, így maradt meg többek között a *Pillangó hatás* kiállítás dokumentációja is. A hypertextualitással kísérletező korai webes munkák példája Beöthy Balázs *Beta Tours* (1997) című, személynevek keresési találatait tematizáló

munkája,³⁰ mely korabeli számítógépes vírusok grafikai megjelenését idézi. A hyperlink-használat egyszerűségét és a számítógépes interface esztétikáját ötvözi Németh Hajnal 1996-os *Tíz Parancsolat* című műve,³¹ mely az ószövegségi törvényeket binárisan kódolt számrendszer formájába transzformálva teszi közzé. Bár nem online mű, mégis a hypertextualitás referencialitására is rámutat Sugár János „a web irányába nyitott meditációs objektumnak”³² nevezett, installáció formájában megvalósult *Referencia generátora* (1996), mely egy képeket és szavakat tartalmazó adatbázis tételeit rendelte véletlenszerűen egymás mellé, a vizuális-verbális referenciák kitágíthatóságát érzékeltetve.

2. A második csoportba azokat a műveket sorolom, amelyek a virtuális tér problematikájára utalva az online és offline tér közötti kapcsolattal foglalkoznak. A kilencvenes évek folyamán az installációs művészet népszerűsége (lásd pl. *Polifónia – A társadalmi kontextus mint médium a kortárs magyar képzőművészetben* című kiállítás, Múcsarnok, 1993) összekapcsolódott a multimediális alkotói megközelítések igényével: a térintervenciók sok esetben az elektronikus és digitális technológia használatával kombinálódtak. A virtuális térre való reflexió egyik első példája Eike Berg³³ *Landing Place* című 1994-es munkája, melynek kiindulópontja egy BBS-rendszerben³⁴ Szegedy-Maszák Zoltán által programozott, egymást körülvevő négyzetekből álló számítógépes grafika volt. A grafikát tároló számítógéphez modemkészülékkel kapcsolódva minden felhasználói betárcsázás során egy-egy négyzettel bővült a virtuális tér – annak végteleníthetőségére utalva. A munka 1994-ben Eike *Leszállópálya* címmel a Liget Galériában rendezett egyéni kiállításán egy helyspecifikus installációval, a korábbi grafika térbeli leképezésével – Tatai Erzsébet szavaival egy „negatív” „zikurrattal”³⁵ – egészült ki. A virtuális és fizikai tér kapcsolatának és végteleníthetőségüknek vizsgálata egy évvel később Eike *Virtuality Machine* című munkájában is megjelent. Ugyancsak a valódi és virtuális tér kapcsolatára reflektált Sugár János 1995-ös *Virtuális Galéria* című munkája, mely az Ivacs Ágnes és Tölgyes László által

az 1996-os *internet.galaxis* kiállítás alkalmából valósult meg máig elérhető honlap formájában. Négyessy András *Virtual Aquarium* (1998) című munkája esetében az online felület és a kiállítóterben elhelyezett számítógép közti kapcsolat mint kétoldalú kommunikációs csatorna értelmeződik. A chatboxszal is kiegészülő multimedialis installáció egyben megkérdőjelezi a „néző” és „látogató” szerepek felcserélhetőségét, és így a virtuális és valós jelenlét közti kapcsolatot is.

AZ INTERNET KRITIKÁJA ÉS „HALÁLA”

Attitűdjük szerint az utóbbi csoporthoz – az internet hálózati és kommunikációs lehetőségeire reflektáló művekhez – sorolom azokat a munkákat és projekteket, amelyek Magyarországon az internetre adott első kritikai művészeti reflexiókat jelentették. Az internet hozzáférhetőségét helyezte középpontba Beöthy Balázs, Nemes Csaba és Pereszlényi Roland 1993-as, a budapesti Francia Intézetben rendezett, a kilencvenes évek művészeti intézményrendszerének átalakulásait tematizáló *Milieu et L'EGO* kiállításukat követően, amikor a projektbe bevont művészeti szakembereknek e-mail-elérhetőséget biztosítottak. Két évvel később Beöthy, Pereszlényi és Mesterházy Zsolt *Útikönyv Telephóniába* című projektje floppy lemezen tett elérhetővé egy útmutatót a korabeli telefonrendszereken keresztül ingyenes internet-hozzáféréshez – ezzel az információhoz való szabad hozzáférés problémájára és a lassú internetelés „ábrázolás- és alkotástechnikai következményeire”³⁸ is rámutatva.³⁹

Gondolat-Jel címmel indított, az internetre elsőként adaptált magyarországi művészeti folyóirat *dASH Virtuális Galéria* című projektje keretében jött létre, és művészek online kiállításainak létrehozására adott lehetőséget. A weboldal Sugár korábbi munkái között hozott létre kapcsolatokat hyperlinkek segítségével, az életmű önreferencialitására rámutatva.³⁶ A virtuális bemutató 1996-ban a Knoll Galériában a kiállítóter falán is látható volt: az installált borítékokban a weboldal linkjei mögött található hivatkozások fizikailag jelentek meg – ezzel az online tér analóg változatát hozva létre. Az internetet használó munkák installatív formája előrevetítette azt a későbbi, internetkritikai attitűdöt is, amely már nem a webes megjelenésre szorítkozva tematizálta az internet társadalmi-kulturális hatásait.

3. A képzőművészeti internethasználat harmadik csoportját tipológiám szerint azok a művek jelentik, amelyek a web hálózatiságát, az online kommunikáció lehetőségét helyezik középpontba. Ilyen például Szegedy-Maszák Zoltán a *Pillangó hatásra* készült – a kiállítás még interaktív installáció formájában működő – *Cryptogram* (1996) című kommunikációs interfésze, mely digitális üzenetek virtuális szoborrá kódolását tette lehetővé.³⁷ A *Cryptogram*

Az 1996-ban az MTA SZTAKI-val együttműködésben megvalósult, 1999-ig működő, első online megjelenésre készült magyar művészeti folyóirat, az *Éjjeli Órjázat*⁴⁰ már címében is reflektált az internetelés nehézségeire: a telefonvonalas kapcsolódás révén az éjszakai órák voltak alkalmasak az internetes böngészésre. Eperjesi Ágnes, a folyóirat egyik alapító-szerkesztője a webes elérés nehézségei kapcsán szerzett tapasztalatait összegezte 1998-as *VRML statisztika* című munkájában,⁴¹ mely

interaktív felületként az oldal látogatóinak az adott oldal betöltésével töltött idejét oszlopdiagramok formájában vizualizálta. Eperjesi az élményét utólag így fogalmazta meg: „a tűrhető nethez való hozzáférés inkább kiváltságnak számított, és nem adottságnak.”⁴² Az *Éjjeli Őrjárat* a webes felület demokratikusságának lehetőségeit kihasználva az online közösségformálásra és véleménynyilvánításra is felületet biztosított: egy kezdeményezés keretében például szavazás tárgyává tette, hogy melyik eltűnt műalkotás váljon elérhetővé a weboldalon. Eperjesi Ágnes az *Éjjeli Őrjárat* jelentőségét utólag úgy fogalmazta meg: „egy kvázi public-art projekt volt ez, ami a netet közösségi térként értelmezte.”⁴³

Az internet hazai kritikai megközelítésében fontos szerepet játszott az 1996–2001 között megvalósult *internet.galaxis* című, az internet művészeti felhasználását propagáló program-sorozat.⁴⁴ Ennek keretében 1997-ben György Péter szervezésében került sor az első „ellenfórumra”, melynek céljairól Erdély Dániel, az *internet.galaxis* ötletgazdája utólag így nyilatkozott: „Éreztük és érzékeltetni szerettük volna a behálózottságban rejlő veszélyeket is. Az Internet nem csak egy demokratikus médium, hanem egy erősen kontrollálható dolog volt

– érezhetően, már akkor is. A hatalom által vizs-
szanéző szemet is jelentett egyben.”⁴⁵ Az *inter-
net.galaxis* kezdeti progresszivitását 2000–2001
környékére érzékelhetően felváltották a kapi-
talizmus eredményeként megjelenő és egyre
meghatározóbbá váló céges világhoz kötődő
programok: az internet reklámfelületté és üzleti
érdekek táptalajává vált.

A nemzetközi képzőművészetben az inter-
net kritikai vizsgálatának első kísérletei az
ún. net.art mozgalom képviselőihez kötőd-
tek. Natalie Bookchin és Alexei Shulgin a net.
art 1994–99 közötti időszakát összegző és egy-
ben lezáró paragrafusaiiban így fogalmazott:
„A művészet és mindennapok közötti egyre tá-
guló szakadék bezárására tett utópikus kí-
sérlet talán elsőként vált valós, mindennapos,
rutinszerű gyakorlattá”⁴⁶. Az avantgárd gyöke-
rekhez visszanyúló, művészeti-aktivista atti-
tűdből táplálkozó net.art közösségnek magyar
képviseelője nem volt, szellemisége mégis fon-
tos szerepet játszott az internet hazai kritiká-
jának kialakításában is. 1994 és 1996 között a
budapesti Képzőművészeti Főiskola adott ott-
hont a Media Research Alapítvány⁴⁷ által ren-
dezett három *MetaFórumnak*,⁴⁸ amelyek rész-
ben a rendszerváltást követően megfigyelhető,

Kelet-Európa integrálódását eleinte övező nemzetközi érdeklődés eredményeként jöhettek létre.⁴⁹ A MetaFórum-találkozók alkalmából a net.artosok nagy része (Heath Bunting, Vuk Ćosić, Pit Schultz, Alexei Shulgin stb.) Budapesten is megfordult, majd itt kialakított kapcsolataik révén többen később a C3 rezidenciaprogramja keretében is visszatértek – Alexei Shulgin például itt készítette ikonikus, a HTML nyelv formai sajátosságait interaktív felületként értelmező *Form Art* című munkáját. A MetaFórum alkalmi az internet és az új digitális technológia körüli diskurzusok vitafórumaként működtek. A kritikai perspektíva hangsúlyát a szervezésben is részt vevő Geert Lovink Pit Schultzcal írt *Felhívás egy hálókritikára* című 1995-ös szövegében így fogalmazza meg: „Kifejezésre kell jutnia a technikától való függetlenségnek, ám nem elég a technikai paramétereket kiküszöbölni, át is kell tudni ültetni ezt a szabadságot a kultúrába vagy a társadalmi szférába. [...] Arról van szó, hogy szembeszálljunk a cyber-papok hamis ígéreteivel és szenteskedő vágyaival, s felfedjük az ezek mögött rejlő hatalmi érdekeket.”⁵⁰

A net.art szimbolikus halálát jelző virtuális sírkő (a Blank & Jeron művészpáros 1999-es

műve⁵¹) egyben az internet művészeti alkalmazásának egy fordulópontját is jelezte. A 2000-es évek időszaka – az internet körül egyre nyilvánvalóbbá váló piaci érdeklődés megjelenésével – új korszakot jelentett a web művészeti alkalmazása szempontjából: ezt a fordulatot leggyakrabban az Adobe Flash animációs szoftver megjelenéséhez és webes tartalmak létrehozására gyakorolt hatásához kötik. A „Flash-nek tulajdonítható elmozdulás”⁵² a képzőművészeti felhasználás szempontjából az animációval, mozgóképpel, interaktív felületekkel, dinamikus szövegekkel, auditív elemekkel és mindezek kombinációival operáló alkotói honlapok, portfólioldalok és blogok megjelenését eredményezte – a blogolás sokaknál az alkotói magatartás eszközévé is vált.⁵³ Ez a folyamat a korábban demokratikusnak és függetlennek gondolt internet ideájához való újfajta, kritikusabb alkotói viszonyulást hívott elő, ami a 2010-es évekre a posztinternet art megjelenéséhez vezetett. Az internetet kísérleti módon használó korai művek a kilencvenes évek időszakának mégis fontos társadalmi és kultúrtörténeti lenyomatát adják – igaz, efemeritásuk és sérülékenységük miatt többségükhöz jelenleg csak korlátozottan férhetünk hozzá.

A szerző az Artpool Művészetkutató Központ munkatársa. A szerző a cikk megírásának idején Kállai Ernő művészettörténeti-műkritikai ösztöndíjban részesült. A tanulmány címe Eike Berg 1994-es *Leszállópálya* című munkájára utal.

1^ Az „internetes művészet” körébe az angol „net art” (pont nélkül) kifejezés által jelölt, internetalapú munkákat sorolom, melyek az internetet médiumként vagy a reflexió tárgyaként értelmezik.

2^ Kris Spisak: „Eras of The Web – Web 0.0 Through Web 5.0”. Business to Community, 2019. szeptember 13., URL: <https://www.business2community.com/tech-gadgets/eras-of-the-web-web-0-0-through-web-5-0-02239654>

3^ Tim Berners Lee: Information Management – A Proposal. Genf, CERN, 1989.

4^ A COCOM-lista a hidegháborús gazdasági hadviselés gyakorlataként 1947 és 1990 között volt érvényben: a listán szereplő csúcstechnológiás termékeket tilos volt a szovjet blokk országaiba exportálni.

5^ A COCOM-lista embargóját megkerülendő, az MTA SZTAKI intézménye Magyarországon már a hatvanas évek végétől alkalmazott a keleti blokk területén gyártott informatikai és számítástechnikai eszközöket, amelyek néhány nyugati kutatóintézetrel is révén hálózati kapcsolatba kerülhetett.

6^ 1970-ben Information and Software címmel a New York-i Museum of Modern Art és a Jewish Museum is rendezett kiállítást.

7^ A zágrábi Nove tendencije / Új tendenciák kiállítássorozat negyedik része 1969-ben külön figyelmet szentelt a számítógépes munkáknak. L. Armin Medosch: New Tendencies. Art at the Threshold of the Information Revolution (1961–1978). Cambridge–London, MIT Press, 2016.

- 8^ A kiállítást Szentgyörgyi Tibor az MTA SZTAKI-val együttműködésben rendezte, a Soros Alapítvány támogatásával, részben az 1979 óta működő linzi Ars Electronica fesztivál inspirációjára. Kiállítók: Böröcz András, Soós Tamás, Révész László, Gábor Áron, Sugár János, Waliczky Tamás és mások. Bővebben: „Digitart. Az első magyarországi számítógépes kiállítás. Seres Szilvia beszélgetése Szentgyörgyi Tiborral”. *Digikult*, 2015.04.11, URL: <http://www.digikult.hu/2015/04/12/digitart/> A Digitart kiállítás második fordulóját 1990-ben, Digitart II. címmel az Ernst Múzeumban rendezték meg.
- 9^ Marshall McLuhan: *Understanding Media*. New York, McGraw Hill, 1964; Marshall McLuhan és Quentin Fiore: *The Medium is the Massage*. London, Random House, 1967. Stb.
- 10^ Angol eredeti: „By now there are computer »networks« joining good ol' boy »networks«.” John Held: „Networking: The origin of terminology”. In Chuck Welch (szerk.): *Eternal Network. Mail Art Anthology*. Calgary, University of Calgary Press, 1995, 17.o. Magyar fordítás: Kotun Viktor.
- 11^ <https://www.artpool.hu/Al/al04/telefonkoncert.html>. Az Artpool hálózati és telekommunikációs művészetekhez kapcsolódó tevékenységét megvilágító segítségéért köszönet Klaniczay Júliának.
- 12^ Beke László az Infermentalt egyenesen mint a Youtube elődjét említi. Beke László: „Bódy Gábor, networker”. *Filmszemle*, 2017, 7(3), 18.o. A Simultan Screening programra Peternák Miklós hívta fel a figyelmemet, ezt ezúton is köszönöm.
- 13^ 1987. október 12–14. Magyar résztvevők: Bachman Gábor, Gábor Áron, Galántai György, Kemény György, Kovács Attila, Pinczehelyi Sándor, Rajk László, Soós György, Swierkiewicz Róbert, Szirtes János és Wahorn András. Szervezte: Pierre Ponant. L. Orosz Márton: „Magyarok a komputerművészet korai történetében”. In Borus Judit (szerk.): *Magyar művészek és a számítógép*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria – Szépművészeti Múzeum, 2016, 44.o.
- 14^ Fax akció: <https://www.artpool.hu/events/Congress92/01.html>
- 15^ Duna-kapcsolat: https://www.artpool.hu/1993/930908_me.html
- 16^ Artpool Curriculum Vitae: <https://www.artpool.hu/events96.html>
- 17^ 1996-tól az Artpoolba látogató művészek és kutatók ingyenes internet-hozzáférést kaptak, továbbá ekkor került sor az avantgárd költészeti hagyományok, textushasználat és szemiotikai érdeklődés utóéletét jelentő hypertextualitás dimenzióit összegző Hypertext + Multimédia szöveggyűjtemény kiadására. Sugár János (szerk.): *Hyper text + Multi média*. Budapest, *Artpool* (Artpool Füzetek,) 1996.
- 18^ Dick Higgins: „Statement on Intermedia”. In Wolf Vostell (szerk.): *Dé-coll/age* (décollage). Frankfurt – New York, Typos Verlag – Something Else Press, 1967. (magyar fordítás: Megállapítások az intermédiáról. Bálint Anna fordítása. <https://www.artpool.hu/Fluxus/Higgins/intermedia2hu.html>)
- 19^ Vö. „»Mára, ha nagyon sarkosan akarnék fogalmazni, a médiaművészet mint olyan eltűnt.« Seres Szilvia beszélgetése Mélyi Józseffel”. *Digikult*, 2019.06.30, URL: <http://www.digikult.hu/2019/06/30/melyi/>
- 20^ Nootropic Web-Group, 1993–1995, bővebben: Szegedy-Maszák Zoltán: „Digitális médiumok az Intermedia Tanszéken”. *Balkon*, 2000. 7–8, 13–19.o.
- 21^ Köztük: A. Ádám József, Kiss Éva Emese, Medvegy András, Seres Szilvia, Tálosi Gábor.
- 22^ <https://web.archive.org/web/19980118132431/http://kvtr.elte.hu/csoport/emsg.html>
- 23^ A Soros művészettámogatási rendszeréhez fontos tájékoztatást jelent a nemrég megjelent beszélgetés: „»The Soros Center was a Perfect Machine«: An Exchange between Aaron Moulton and Geert Lovink”. *Artmargins*, 2019.07.15, URL: <https://artmargins.com/the-soros-center-was-a-perfect-machine-a-dialogue-between-aaron-moulton-and-geert-lovink/>.
- 24^ Nagy Kristóf: „A Soros Alapítvány képzőművészeti támogatásai Magyarországon. A nyolcvanas évek második felének tendenciái”. *Fordulat*, 2014, 21(1), 193–215.o.

- 25[^] Ugyanebben az évben, 1996 januártól az Artpool Művészetkutató Központba látogató kutatók is ingyenes internet-hozzáférést kaptak.
- 26[^] A freemail üzemeltetését 1999-ben az Origo, majd 2003-ban a Magyar Telekom vette át.
- 27[^] *Magyar Tartalom. Írások a magyar webkultúráról.* Budapest, C3, 1997. <http://mek.oszk.hu/01200/01279/01279.htm>
- 28[^] Nicolas Bourriaud: *Utómunkálatok.* Budapest, Műcsarnok, 2007. Jancsó Júlia fordítása.
- 29[^] Szentjóby Tamás 1997-ben így fogalmaz: „Az Internetben, a hálózat-hálózatban, e halmazok halmazában – azon túl, hogy szükségképpen multimediális távközlési technika – a döntő újdonság a link, amely a heterarchia fogalmának szélesebb körű tudatosulását vonja magával.” St. Auby Tamás: „Szörföl/zni – pórázon”. In *Magyar Tartalom. Írások a magyar webkultúráról.* Budapest, C3, 1997. <http://mek.oszk.hu/01200/01279/01279.htm>
- 30[^] Beőthy Balázs: *Időutazás – b2.* http://b2.hu/beta_tours/greencat.html
- 31[^] Németh Hajnal: *Ten Commandments*, <http://www.c3.hu/InterMedia/ig/ahajni/index.html>
- 32[^] Sugár János: *Referencia generátor*, <http://www.c3.hu/scca/butterfly/Sugar/projecthu.html>
- 33[^] Német származású, 1990–2012 között Budapesten élő képzőművész.
- 34[^] Bulletin Board System, a nyolcvanas évektől, elsősorban az USA-ban elterjedő informatikai rendszer, melyet a gyors internet megjelenéséig, egészen a kilencvenes évek közepéig használtak.
- 35[^] Tatai Erzsébet: „Eike / Leszállópálya”. *Balkon*, 1994, 12, 29.o.
- 36[^] <http://www.caesar.elte.hu/gondolat-jel/sugar/title.html>
- 37[^] <http://www.c3.hu/cryptogram/>
- 38[^] A szerző interjúja Beőthy Balázssal, 2019. május 15.
- 39[^] „RGB vagy CMYK? Seres Szilvia beszélgetése Beőthy Balázssal”. *Digikult*, 2017.10.11, URL: <http://www.digikult.hu/2017/10/11/rgb-vagy-cmyk/>
- 40[^] *Az Éjjeli Őrjárat (1996–1999)* önkéntes szerkesztőséggel működött, tagjai: Eperjesi Ágnes, Horányi Attila, Nemes Attila, Szijj Ferenc, Timár Katalin, Tölgyes László, Weber Imre. <http://old.sztaki.hu/providers/nightwatch/impress/index.eng.html>
- 41[^] Eperjesi Ágnes: VRLM statisztika, demo video, <https://www.youtube.com/watch?v=eAOUmVkrZDM&feature=youtu.be>
- 42[^] A szerző levelezése Eperjesi Ágnessel, 2019.08.18.
- 43[^] Bacskai Sándor: „Kameramentes viszony. Beszélgetés Eperjesi Ágnes képzőművésszel. *Fotóművészet*, 2014, 3. http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201403/beszelgetes_eperjesi_agnes_kepzomuvesszel
- 44[^] Internet.galaxis 1996–2000, majd 2001-ben „utógalaxis” ra is sor került. Az internet.galaxisnak az évek folyamán a Budapest Galéria, a Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Műcsarnok adott otthont. Szervező: Erdély Dániel. L. „»Végre valaki megmutatta, hogy mit tud ez az internet«. Seres Szilvia beszélgetése Erdély Dániellel”. *Digikult*, 2014.07.17, URL: <http://www.digikult.hu/2014/07/18/vegre-valaki-megmutat-ta-hogy-mit-tud-ez-az-internet/>
- 45[^] Uo.
- 46[^] A szerző fordítása. Eredeti idézet: „The utopian aim of closing the ever widening gap between art and everyday life, perhaps, for the first time, was achieved and became a real, everyday and even routine practice.” Natalie Bookchin és Alexei Shulgin: *Introduction to net.art (1994–1999)*, Stones, Blank & Jeron, 1999.
- 47[^] Az 1990-ben alapított, a kilencvenes években aktív Media Research Alapítvány (alapító tagok: Bora Gábor, Böröcz András, Peternák Miklós, Révész László László, Sugár János, Timár Katalin) az új technikai médiumok kultúrájának művészeti és elméleti kutatásával, illetve annak terjesztésével és bemutatásával foglalkozott.

^Barkóczy Flóra

48^ A MetaFórum 1994-ben a magyarországi művészeti közegben elsőként adott információt a World Wide Webről, a további két alkalom (1995, 1996) pedig az internet hálózati működésének és tartalomszolgáltatásának művészeti aspektusait járta körül. Szervezők: Geert Lovink, Diana McCarty és Sugár János.

49^ Geert Lovink amsterdami médiaaktivista, a MetaFórum egyik társszervezője például Hollandiában kampányt is indított az exjugoszláv területek független médiahozzáféréért, 1993-ban közreműködött az Oriente Lux címmel Bukarestben rendezett első román médiaművészeti esemény szervezésében, és résztvevője volt a Beauty and the East című 1997-es Kelet-Európára fókuszáló Nettime-konferenciának is.

50^ Geert Lovink és Pit Schultz: Felhívás egy hálókritikára. Jelentés egy folyamat közbenső állomásáról, 1995. In *Internet.galaxis 98*. Budapest, Iparművészeti Múzeum, 1998, 19.

51^ L. Introduction to net.art (1994–1999) <http://www.easylife.org/netart/>

52^ Gerencsér Péter: „A net art az net art az net art. A médiumspecifikusság és a posztmédia dichotómiája az internetes művészetben”. *Apertúra*, 2016 nyár

53^ Pl. a SZ.A.F. esetében, lásd: 1 day 3 blog projekt: <http://1day3blog.blogspot.com/>.

A freemail 1997-es kezdőlapja <http://www.c3.hu/20/>

ARTPOOL ANNOUNCES ITS NEXT PROJECT:

DANUBE CONNECTION

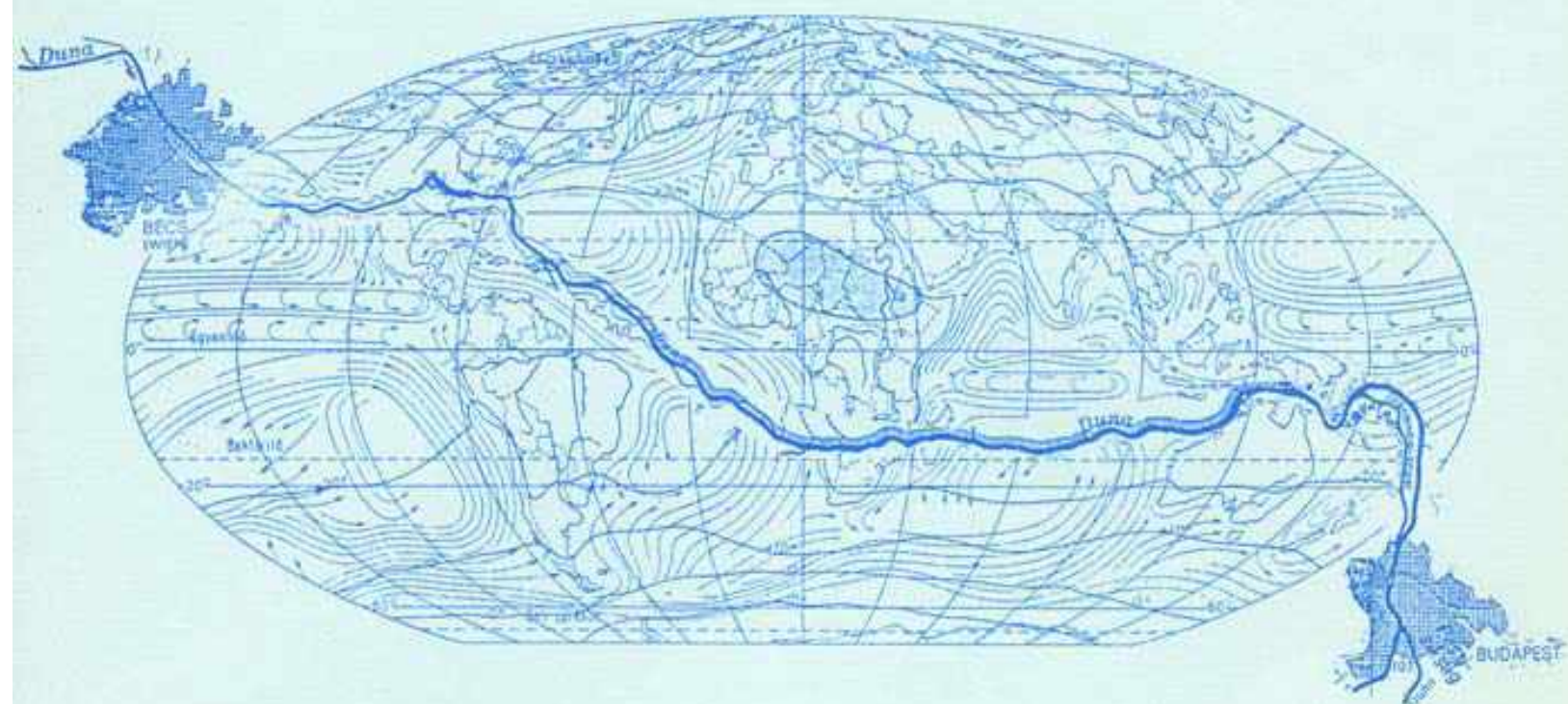
ARTPOOL (Hungary)--ZERONET (Austria)

4-10 September, 1993

ELECTRONIC COMMUNICATION HAPPENING

8 September, 1993 6-8 p.m.

PICTUREPHONE, TELEPHONE, FAX
COMPUTER, VIDEO, LIVE PERFORMANCES

QUESTION: WHY COMMUNICATE?

FAX OR MAIL YOUR ANSWER
UNTIL 7 SEPTEMBER, 1993 TO

ARTPOOL ART RESEARCH CENTER

H-1277 BUDAPEST 23, pf 52

FAX +36(1) 121 0833

and/or ZERONET

WIEDNER HAUPTSTRASSE 37/69, A-1040 WIEN

FAX +43(1) 504 4849